

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.044 у Хмельницькому
університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29000, м. Хмельницький,
вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри права Хмельницького національного університету
ПУНДИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕГОВИЧА
на дисертацію **ЯКОВЛЄВОЇ СВІТЛАНИ ВОЛОДИМИРІВНИ**
«Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері
незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та
прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 Право у галузі знань 08 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Яковлевою Світлою Володимирівною, не викликає сумнівів, оскільки воно присвячено нагально концептуальній як в практичній, так і в науковій сферах тематиці – кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього. Однією з сучасних сфер поширення небезпечного впливу на неповнолітніх є поширення вживання наркотичних засобів, одурманюючих речовин та допінгів. Масштаби та динаміка нелегального обігу наркотиків та психотропних речовин, а також великий обсяг їхнього зловживання показують, що дії правоохоронних органів у цьому напрямі останні десятиліття, були недостатньо ефективними. Незаконний обіг наркотичних і психотропних речовин і пов'язані з ним правопорушення зумовлені суспільними відносинами, які виступають як закономірний наслідок умов соціального життя суспільства. Правопорушення і злочини, породжені негативними явищами, зокрема

наркоманією, становлять специфічні факти людської поведінки, в яких відображаються відповідні соціальні умови. Особливо небезпечним наслідком цього явища є так звана наркозлочинність - коли особа вчиняє злочини під впливом наркотиків або заради їх отримання.

Проблематика кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього є багатоаспектною та такою, що перебуває в стані постійного доктринального та практичного аналізу. Незважаючи на доволі значний доктринальний доробок в царині кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього, низка кримінально-правових аспектів у вказаній площині, залишається дослідженою побіжно або фрагментарно, що зумовлено специфікою предмету дослідження. Обрана автором тема дисертації, висновки, пропозиції та рекомендації, які виносяться ним на захист, є актуальними не тільки з доктринальної точки зору. Всебічний аналіз теоретико-прикладних аспектів кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього, висвітлення напрацювань в означеній сфері, сприятимуть формуванню науково обґрунтованих положень, висновків та рекомендацій з метою удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Актуальність теми підтверджується також тим, що дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106), а також планів науково-дослідної роботи Київського університету права НАН України в межах теми «Державно-правове регулювання суспільних відносин в умовах нових глобалізаційних викликів: вітчизняні та міжнародні реалії» (номер державної реєстрації U11U004745). Тема дисертації

затверджена рішенням вченої ради Київського університету права НАН України 23 грудня 2019 року (протокол № 3) та уточнена рішенням вченої ради Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 30 серпня 2023 року (протокол № 2).

Ступінь обґрунтованості результатів, представлених здобувачем, наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, та їх новизна

Виконана дисертація може бути охарактеризована як така, що має достатній науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються її автором.

Дисертанткою коректно сформульовано мету її наукового дослідження, яка полягає у отриманні науково обґрунтованих результатів у вигляді наукових висновків та положень щодо регламентації кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів із залученням неповнолітнього а також розробка наукових рекомендацій, формулювання пропозицій, спрямованих на удосконалення чинного кримінального законодавства та практики його застосування у цій частині. Авторкою окреслено наступні завдання, виконання яких мало на меті досягнення поставленої мети: проаналізувати стан наукової розробки теоретико-прикладних проблем протидії незаконному наркообігу в кримінально-правовій доктрині; обґрунтувати соціальну зумовленість криміналізації діянь, пов'язаних із залученням неповнолітніх до незаконного наркообігу; здійснити порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності неповнолітніх у сфері незаконного наркообігу за кримінальним законодавством зарубіжних держав; проаналізувати об'єкт та предмет кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього; встановити ознаки об'єктивної сторони кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього; надати характеристику суб'єкта кримінальних правопорушень у сфері незаконного, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього; визначити характерні ознаки суб'єктивної сторони

кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього; виявити проблеми кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього; проаналізувати судову практику призначення покарання неповнолітнім за вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу; виявити особливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу; запропонувати зміни до чинного кримінального законодавства України з метою його удосконалення.

Слід констатувати, що аналіз тексту роботи дозволив дійти висновку про те, що завдяки вдалому підбору та компоюванню визначених в роботі завдань, окреслена мета досягнута, а зроблені у роботі висновки, пропозиції та узагальнення корелюють їй.

Яковлевою Світланою Володимирівною продемонстровано достатній рівень оперування основними доктринальними категоріями в межах об'єкта та предмета дослідження, які сформульовані як «порядок функціонування суспільних відносин, пов'язаних із вчиненням кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, що вчиняються неповнолітніми або із залученням неповнолітніх» та «кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу, що вчиняються неповнолітніми або із залученням неповнолітніх (зокрема, ст.ст. 305, 307-317 КК України)» відповідно.

Авторкою доведено можливість самостійно провадити належне наукове дослідження основних теоретичних положень та нормативно-правової бази за темою дисертації та доречно використовувати відповідні правничі дефініції, виокремлювати та формулювати сутність основних проблемних моментів в досліджуваній сфері та пропонувати шляхи їх подолання.

Окрім цього, за результатами ознайомлення з дисертацією можна дійти умовиводу про те, що здобувач належною мірою оволодів методологією наукової діяльності крізь призму застосування на відповідному професійно-науковому рівні

сукупності методів наукового пізнання: синергетичного, історико-правового, формально-логічного, статистичного, порівняльно-правового, тощо.

Обґрунтованість висунутих наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними аналітичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Яковлевої Світлани Володимирівни складається з трьох розділів, які містять в собі десять підрозділів. Ознайомлення зі змістом дисертації, наукових публікацій авторки дає підставу визначити основні наукові положення й висновки, що характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок автора, ступінь їх обґрунтованості та достовірності:

- авторське визначення поняття видового об'єкту аналізованої групи кримінальних правопорушень. Зокрема, визначено, що видовим об'єктом зазначеної категорії кримінальних правопорушень є не здоров'я населення як таке, а безпека здоров'я населення, під якою слід розуміти соціальні цінності, які забезпечують безпеку здоров'я населення від немедичного негативного впливу чи можливого впливу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що охороняються кримінально-правовими нормами;

- доцільність запровадження алгоритму визначення сукупного розміру предмета кримінального правопорушення при вилученні наркотичних засобів і психотропних речовин, віднесених до різних кваліфікаційних груп. У даному випадку запропоновано вказати, що розмір наркотичних засобів (психотропних речовин) різних кваліфікаційних груп після сумування їх кількості, слід визначати за кількістю найбільш небезпечного наркотичного засобу (психотропної речовини);

- доцільність практичного запровадження важливого для судової та правозастосовної практики положення - щодо встановлення моменту закінчення кримінального правопорушення, пов'язаного із залученням неповнолітнього

(малолітнього), яким слід вважати момент здійснення дорослою особою дій, спрямованих на залучення неповнолітнього до незаконного наркообігу, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній кримінальне правопорушення;

- авторське положення про те, що вік, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 307, 309, 317 КК України, слід знизити до 14 років, адже у людини в цьому віці вже накопичується достатній життєвий досвід, який дозволяє більш чітко визначити критерії сприйняття оточуючого світу, прослідковуються здатність усвідомлювати характер своєї поведінки з точки зору корисності або небезпечності для оточуючих, оцінювати ситуацію, у яку він потрапляє; запропоновано внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 22 КК України;

- висновок щодо необхідності розмежування понять «здоров'я особи» та «здоров'я населення», в основу якого слід покласти не тільки кількісні, а й змістовні показники. Особливістю поняття «здоров'я населення» є те, що воно ґрунтується не тільки на медичних характеристиках, а й включає соціальні його компоненти;

- висновок щодо необхідності сформувати Перелік нових психоактивних речовин та встановити кримінальну відповідальність за їх незаконний обіг, зокрема, із залученням неповнолітнього (малолітнього), що має підвищений ступінь суспільної небезпечності і повинно бути обтяжуючою (особливо обтяжуючою) обставиною;

- необхідність перегляду змісту заохочувальної норми, передбаченої ч. 4 ст. 309 КК України, трансформувавши цей спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності із безумовного в умовний. Це дасть змогу проконтролювати подальшу поведінку особи та встановить вимоги до виконання нею обов'язків щодо лікування від наркоманії. У випадку, коли суб'єкт ухилятиметься від лікування, тобто порушить умови звільнення від кримінальної відповідальності, рішення суду щодо його звільнення втрачатиме силу і особа буде притягнена до реальної кримінальної відповідальності.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних і науково-методичних засад щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього.

В результаті проведеного дослідження дисертантом сформульовано низку висновків, рекомендацій та положень, що мають як науковий, так і практичний інтерес.

В свою чергу, практичне значення результатів, отриманих автором дисертаційного дослідження, полягає в тому, що анонсовані пропозиції, висновки та узагальнення можуть бути використані як підґрунтя для подальших загальнотеоретичних наукових досліджень проблем протидії кримінальним правопорушенням загалом: у науково-дослідній – для подальшого вивчення нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері незаконного наркообігу, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього; у правотворчій – під час підготовки змін до КК України в частині удосконалення положень Особливої частини КК України, КПК України, Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» (додаток Б); у правозастосовній у частині визначення правових орієнтирів щодо кваліфікації аналізованих кримінальних правопорушень та удосконалення практики призначення покарання, застосування примусових заходів медичного характеру, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання та належного обґрунтування обвинувального вироку (акт про впровадження Верховного Суду від 05.09.2023 р. додаток -В); в освітній – під час викладання кримінального права та інших навчальних дисциплін, підготовки підручників, посібників та інших навчальних видань (акти впровадження Національної школи суддів України від 06.09.2023 р. та Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 07.09.2023 р. – додатки Г і Д).

Таким чином, результати дисертаційного дослідження (у тому числі відображені у наукових публікаціях здобувача) мають необхідний рівень наукової новизни. Проведене в роботі дослідження завершується логічними та послідовними висновками.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях за темою дисертації

Основні положення дисертації Яковлевої Світлани Володимирівни «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього» опубліковано в 5 наукових статтях у фахових наукових виданнях України, 1 науковій статті в іноземному виданні, а також 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Текст дисертації містить посилання на використані при проведенні дослідження наукові результати, ідеї, публікації інших авторів (список використаних джерел сформовано з 268 пунктів).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно в цілому оцінюючи дисертацію Яковлевої Світлани Володимирівни «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього», та не нівелюючи внесок автора у сучасну кримінально-правову доктрину, тим не менш, слід констатувати, що окремі узагальнення, положення та висновки, презентовані авторкою, потребують уточнення або додаткової аргументації.

1. Одним із завдань дисертаційного дослідження стало проведення порівняльно-правового аналізу кримінальної відповідальності неповнолітніх у сфері незаконного наркообігу за кримінальним законодавством зарубіжних держав. Авторкою підкреслено, що сьогодні майже у всіх державах наявні нормативно-правові акти, які регламентують питання, пов'язані з обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. Авторкою підкреслено, що одним із розповсюджених напрямків державної політики зарубіжних держав є гуманізація

методів боротьби з наркоманією, а саме втілення програм медичного лікування і реабілітації засудженого як основної альтернативи відбування покарання (США, КНР). Зважаючи на позитивний досвід зарубіжних держав, дисертантка пропонує за доцільне запропонувати структурно удосконалити норми КК України та виокремити їх (об'єднати в окремому розділі). З метою розмежування втягнення неповнолітніх у різні види протиправної діяльності пропонуємо виокремити в окремому розділі склади кримінальних правопорушень.

Підтримуючи авторку, підкреслимо, що дисертаційне дослідження носило б більш повний характер якби зазначена пропозиція була б оформлена як окремий законопроект у додатках, який би також відображав диференційований підхід до визначення форм відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків.

2. У дисертаційному дослідженні наголошено, що на практиці досить часто виникає питання щодо встановлення моменту закінчення окремих проявів об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, а саме придбання, зберігання та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Ця проблема особливо актуальна у випадках, коли проводиться оперативна закупка наркотиків працівниками правоохоронних органів. Дисертантка підкреслює, що постає питання – як кваліфікувати дії особи, яка незаконно збуває наркотичні засоби, психотропні речовини чи їх аналоги при оперативній закупці – як закінчене кримінальне правопорушення (незаконний збут – ст. 307 КК України) чи замах на нього. З однієї сторони, вказане кримінальне правопорушення має формальну конструкцію складу, кримінальне правопорушення вважається закінченим незалежно від настання суспільно небезпечного наслідку. З іншої сторони, купівля-продаж наркотиків при оперативній закупці вважається ймовірною угодою, реального збуту наркотиків не відбувається, фіксується лише імітація, спроба їх збуту. Останню позицію дисертантка визнає сумнівною та висловлює підтримку підходу, за якого збут наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів при оперативній закупці є закінченим кримінальним правопорушенням.

Нажаль, зазначена теза не знаходить свого продовження, крім посилання на загальноприйняту судову практику, об'єктивні та суб'єктивні ознаки

кримінального правопорушення (особа бажає збути наркотичну речовину і досягає своєї мети) і таким чином вимагає додаткового пояснення під час публічного захисту.

3. Досліджуючи проблематику нормативно-правового регламентування кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу авторка підкреслює, що законодавство більшості держав світу у сфері боротьби із незаконним обігом наркотичних речовин тяжіє до уніфікації та взаємної інтеграції, що обмовлено транснаціональним характером зазначених кримінальних протиправних діянь. При цьому важливою тенденцією законодавчого регулювання виступає легалізація обігу певних видів наркотичних засобів (Нідерланди, Швейцарія).

Підтримуючи позицію авторки, необхідно наголосити, що висновки дослідження у цій частині могли бути посилені як власним баченням щодо питання легалізації певних видів наркотичних засобів так і проектом конструкції відповідної правової норми.

4. Окремі положення дисертації та висновки автора не позбавлені певної суперечності. Так дисертантка наголошує, що на практиці трапляються проблеми застосування положення ч. 2 ст. 11 КК України у випадку виявлення малозначності діяння. Це питання досить актуальне, адже неодноразово трапляються випадки, коли розмір вилученого наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналогів є настільки мізерним, що не становить «однієї дози». У цьому випадку доречно послуговуватись положеннями ч. 2 ст. 11 КК України – визнати діяння малозначним і таким, що не несе суспільної небезпечності. Водночас, авторка наголошує, що «...проте вважаємо, що при збуті наркотиків, хоч і у мізерних розмірах, що не складає разової «дози», положення ч. 2 ст. 11 КК України не може бути застосоване, адже суспільна небезпечність кримінального правопорушення міститься у самому діянні, а не у його предметі». Зазначений висновок потребує свого уточнення та додаткової аргументації.

Разом з тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують загального позитивного враження від представленої дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ТА ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація Яковлевої Світлани Володимирівни «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, що містить нові обґрунтовані та аргументовані результати, які у своїй сукупності є значущими як для правової доктрини, так і мають практичне значення, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Яковлева Світлана Володимирівна – заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

Доктор юридичних наук,
професор, професора кафедри
права Хмельницького
національного університету

О. О. Пунда